

Buurttheologie

Deel 7

Zie de mens

Buurttheologie (40)

Boos.

Veel mensen in de buurt zijn boos. Deze boosheid wortelt in veel frustratie en ontevredenheid. Frustratie bijvoorbeeld over het optreden van woningbouwcorporaties die weinig of niets doen aan de schimmel in je huis, frustratie over jongerenoverlast, de voorrang die vluchtelingen en statushouders schijnbaar boven jouw kinderen krijgen bij het toewijzen van een huis, ergernis over zwerfvuil, enzovoorts. Ook vooroordelen over met name buurtgenoten van een andere afkomst dan die van jou die je bovendien steeds opnieuw voor jezelf bevestigd ziet spelen een rol. Ook kruipt door de haarvaten van de buurt het ongenoegen over het functioneren van landelijke en gemeentelijke overheden (toeslagenaffaire, migratiebeleid, woningnood, falende jeugdzorg, coronabeleid en voeg daar nog eens bij de geregeld slechte communicatie, beloften die niet worden nagekomen, en meer). En de landelijke tweedeling en kansenongelijkheid tussen arm en rijk, die zich in veel buurten van onze grote steden extra laat voelen, komt daar nog eens bovenop. Je hoeft dan ook vaak maar even het vernis van de eerste beleefdheid van mensen af te krabben of de boosheid in de vorm van allerlei verwijten, scheldpartijen en andere negatieve uitlatingen spuit omhoog.

Veel grieven van buurtbewoners zijn terecht. Ook al zijn oplossingen vaak niet zo makkelijk te vinden en/of te implementeren, dat neemt niet weg dat het uitblijven van effectieve maatregelen mensen beroerd achter laat. Gevoelens van teleurstelling, zich in de steek gelaten voelen, onvermogen en toenemende onverschilligheid vormen vervolgens een rijke voedingsbodem voor boosheid.

Dit heeft natuurlijk allerlei effecten op de mensen zelf en ook op de buurt. Boze mensen trekken zich vaak terug of zoeken hun gelijken in een kongsi van gefoeter. Ze zijn niet in voor verbinding. En als ze zich al eens proberen aan te sluiten maakt de ring van boosheid om hen heen dit niet gemakkelijk. Boosheid geeft in de buurt een negatieve sfeer en negatieve dynamieken (boos op alles en iedereen) die uitmonden in polarisatie, discriminatie, scheldpartijen en isolement. Boosheid is betonrot in de fundamenten van de buurt.

Boosheid heeft zeker een functie en kan dienen als voertuig voor gerechtvaardigd ongenoegen en zo een boodschap van urgentie afgeven. Maar de boosheid waar we het nu over hebben is een gif, dat mensen en de buurt verziekt. Buurttheologie propageert het goede leven en vindt hiervoor goede raad in dit bijbelwoord:

Als u boos wordt, zondig dan niet: laat de zon niet ondergaan over uw boosheid, geef de duivel geen kans.*

Hier staat niet dat een mens niet boos mag worden. Zoals gezegd kan boosheid onze communicatie kracht bij zetten zodat mensen er goede nota van gaan nemen. Nee, hier klinkt de waarschuwing boosheid niet te laten logeren of nog erger onderdak te bieden in je hart.** Dan zou je de duivel (of je nu in hem gelooft of niet) nog gelegenheid gaan geven om zijn verziekend werk te doen! Anders gezegd, inwonende boosheid geeft allerlei negatieve effecten, die je beter voor kunt zijn. Makkelijker gezegd dan gedaan, wanneer de frustratie (en de schimmel) bij je tegen de plinten klotst...

* Efeziërs 4:26-27.

** Meer over hart en hartsgesteldheid, Buurttheologie (37).

Buurttheologie (41)

Op drift.

Boosheid kan ontaarden in een gif dat plezier en leven in de buurt vergalt. Elke keer als je door de buurt wandelt, loop je dan ook gegarandeerd mensen, veel mensen, tegen het lijf bij wie verbittering – een overtreffende trap van boosheid en naar binnen geslagen woede – met handen vol van hun gezicht te scheppen is.

Zoals gezegd is er in de buurt veel gerechtvaardigde boosheid. En vaak is boosheid gecamoufleerd verdriet. In de buurt worden veel verliezen geleden, verliezen in de relationele sfeer, verlies van gezondheid, verlies door overlijden van familie en vrienden, verlies van baan, succes, geld en geluk... Als we ons verdriet niet willen voelen, kunnen we altijd nog kiezen voor boosheid. Boosheid doet immers iets met je. Het geeft je een gevoel van macht en kracht. Een boos mens voelt zich niet kwetsbaar en dus ook niet droef. Maar dit bedwelmende gevoel van macht kan verslavend werken. En in de kelders van onze ziel broedt de verdrongen droefheid depressie uit.

Wat kan buurttheologie hierover zeggen, behalve met de buurt aandringen op oplossingen van de vaak terechte grieven? Buurttheologie kan naar haar aard ook speuren naar de spirituele wortels van boosheid. Als we dat doen, ontdekken we dat veel boosheid haar energie ophaalt bij de geest van deze tijd (tijdgeest). Mensen hebben in de tegenwoordige tijd extra veel moeite om te leven met beperkingen. Wij denken dat we overal recht op hebben, voelen ons snel te kort gedaan en willen daarop ons recht halen. Hieronder leeft de gedachte dat alles maakbaar of te voorkomen is. Als iets stuk is of op zich laat wachten, dan heeft iemand of iets daar dus schuld aan en heb ik daarom het recht om boos te worden. Het is met name deze drijfveer van maakbaarheid en eigen recht die boosheid furieus kan laten vlammen en destructief maakt.

Hier kan buurttheologie helpen met een spiritualiteit van... armoede.

Dit vraagt om uitleg. Nee, buurttheologie wil geenszins gerechtvaardigde boosheid in de kiem smoren en al helemaal niet verlies en verdriet bagatelliseren. Het gaat hier ook niet om klakkeloze acceptatie van armoedige omstandigheden. Een vergelijking met de klimaat- en stikstofcrisis maakt dit duidelijk. Die worden we niet de baas zonder onze levensstijl te veranderen, te gaan ontpullen, versoberen en de veestapel te reduceren. We leven op te grote voet, plegen zo roofofbouw op onze planeet en nemen teveel van onze wereld af. Op dezelfde manier kan boosheid en verontwaardiging teveel ruimte innemen. Als dat gebeurt pleegt boosheid roofofbouw op mensen en dat neemt veel, heel veel geluk uit de buurt weg. Een weg om te gaan is onze boosheid te matigen. Anders gezegd, een vrijwillige keuze voor 'armoede aan boosheid'. Een spannende optie: niet de geest van maakbaarheid maar op gezette tijden onze machteloosheid omhelzen! De mens is nu eenmaal niet gelijk aan zijn schepper en dus niet almachtig. Wie zei dat de christelijke traditie suf en saai is?

In de christelijke traditie heeft armoede in hoog aanzien gestaan omdat men Jezus wilde navolgen in zijn armoede. De christelijke spiritualiteit van armoede haalt haar kracht uit afhankelijkheid en vertrouwen in God. Uit deze bron wil niet iedereen in de buurt putten. Maar dezelfde spiritualiteit van armoede ontdekte nog een andere motivatie. Armoede geeft vrijheid. Wie weinig heeft, hoeft zich immers om weinig te bekommeren en zit aan weinig of niets vast.

Komen we opnieuw uit bij vrijheid, de droom en het ideaal van onze tijd. Het is vrijheid die licht op onze boosheid kan werpen. Ze zet veel boosheid te kijk als drift die aangedreven wordt door de tijdgeest van maakbaarheid die hier en nu en wel onmiddellijk oplossingen eist. Nogmaals, er zijn in de buurt veel gerechtvaardigde eisen. Maar boosheid met een gedrevenheid en drang die tot dwang wordt, is een probleem. Wanneer boosheid heer en meester wordt en op drift raakt, is de vrijheid ver weg. Boosheid op drift is giftig, maakt mensen minder mens en ontmenselijkt zo de buurt. En dat wil je niet, toch?

Buurttheologie (42)

Van waarde.

Je zou uit de vorige twee blogs het idee kunnen krijgen dat er in de buurt alleen mensen huizen met problemen, armlastige lieden in armzalige omstandigheden, boos en verbitterd. Maar niets is minder waar! Niet alleen zou deze conclusie en zo verwoord buitengewoon neerbuigend en beledigend voor de mensen zijn, maar ook en onmiddellijk buurttheologie tegenover zich vinden. Immers, een van de uitgangspunten van buurttheologie is dat alle mensen door God zelf zijn gemaakt en dat elk mens alleen al daarom van bijzondere waarde is. Elk mens is van hemelse oorsprong en makelij. Het is dus nooit gepast om mensen weg te zetten, op welke manier en met welk label dan ook.

En er wonen in de buurt natuurlijk niet alleen mensen die verliezen lijden, maar ook mensen die het voor de wind gaat, naast nog weer andere mensen die gewoon hun alledaagse leven leiden met alle pieken en dalen die daar in 'gewone levens' nu eenmaal bij horen. Wie wil kan de buurt grofweg in drie groepen verdelen: mensen die het goed tot zeer goed gaat (1), mensen die op verlies staan (2) en mensen die een gewoon leven lijden en zich daar doorgaans prima doorheen slaan (3). Deze drieslag helpt ons om deze vraag op waarde te schatten en breed uit te zetten: hoe leid ik mijn leven, als het leven mij toelacht? Als alles mij bij de handen afbreekt? Of als ik gewoon mijn dagelijkse leventje leid?

Dit is een vraag naar onze waarden. En het is een vraag die veel te weinig aandacht krijgt. Als ik succesvol ben, heb ik er doorgaans geen tijd voor; als ik me aardig door het leven sla, voel ik niet de noodzaak; en als Leiden in last is, ben ik niet bepaald meer in de stemming of in de gelegenheid om deze vraag nog aandacht te geven. En dat geeft in veel levens vrij spel aan boosheid, oppervlakkigheid en egoïsme. Als we ons leven zelf niet vullen met levenswaarden, zal het leven dat wel doen en dan meestal met mentaliteiten (als boosheid, oppervlakkigheid en egoïsme) en zin die het leven niet uitgesproken mooier maken.

Vandaar dat buurttheologie de buurt bij haar hart wil houden: waar leef je nu voor? Wat vind je echt belangrijk? En waarom? In 2020 verscheen er in Nederland een boek met de titel *De tweede berg* dat op dit soort vragen ingaat.¹ De schrijver is in zijn leven tot grote hoogte opgeklimmen (de eerste berg), heeft carrière gemaakt om daarna zijn huwelijk te zien stranden en zichzelf gedesilluseerd in een diep dal terug te vinden met de vraag: Waar heb ik het nu eigenlijk allemaal voor gedaan? Ik heb veel gewonnen maar nog meer verloren! Hij ontdekt vervolgens dat minder succesvolle mensen dan hij een veel (zin)voller leven leiden en start een zoektocht naar zo'n leven (de tweede berg). Zijn conclusie is dat een zinvol leven niet draait om jezelf en meer van jezelf en nog meer voor jezelf, maar dat oog en oor voor de ander het leven pas echt zin en betekenis geeft. De eerste berg symboliseert een leven dat vooral om het eigen ik draait. De tweede berg staat voor een leven met en voor anderen: "De cruciale vraag is niet: wie ben ik? maar: van wie ben ik?"²

In een leven met en voor en van anderen breken andere waarden door dan bijvoorbeeld boosheid, oppervlakkigheid en egoïsme. Die passen immers niet zo goed in een leven met en voor anderen. Maar waar waarden als aandacht voor anderen, geduld, eerlijkheid en meeleven – of zeg maar gewoon in één woord: liefde – de aandacht vragen en 'van waarde' zijn, is er vanzelf minder ruimte voor destructieve, mensonterende en buurtvijandige waarden. Mensvriendelijke waarden maken de buurt weerbaar.

¹ David Brooks, *De tweede berg. De zoektocht naar een zinvol leven*, Amsterdam 2020.

² Bladzijde 368.

Buurttheologie (43)

Gespreksarmoede.

Mensvriendelijke waarden als aandacht voor anderen, geduld, eerlijkheid en meeleven maken de buurt weerbaar. Waarden zijn met andere woorden niet saai en suf, maar ze maken de buurt. Nu logeren waarden in je hoofd, maar ze wonen in je hart. Buurttheologie vraagt daarom naar je hart. Wie of wat woont er in je hart?

Dit zijn meestal niet de vragen die gelegen komen of buurttheologie populair maken. Het is als met sporten. Dat kost inspanning en discipline. En veel mensen (waaronder schrijver dezes) hebben er vooraf weinig zin in. Maar als je eenmaal aan het sporten bent, valt het mee. En achteraf ben je heel tevreden dat je het weer gedaan hebt (en dat het achter de rug is 😊). Net als onze conditie vraagt ook onze hartsgesteldheid om onderhoud. Het vraagt investeren, maar dan heb je ook wat: een leven met meer betekenis en een hart dat tegen een stootje kan, omdat het verder kijkt dan de waan en de ellende van de dag en heeft leren onderscheiden tussen welkome en ongenode gasten en bewoners (waarden).

Komen we vanzelf bij de vraag hoe je dat dan doet: investeren in je hart. Opnieuw kan buurttheologie de buurt hier goede diensten bewijzen. Want de christelijke traditie is een expert met veel ervaring juist op dit terrein. Het spreekwoord over het kind en het badwater zou hier wel eens van toepassing kunnen zijn. Met het afscheid van de kerk heeft de buurt niet alleen de kerk geloosd maar zichzelf ook beroofd van spirituele bronnen met veel belangrijke levenslessen en -wijsheid. Maar gelukkig is er buurttheologie.

Hoe komt een mens bij zijn hart?

Vanouds raden christelijke tradities aan om alle dingen die je doet met volle aandacht te doen. Want werkelijk alle dingen, ook de alledaagse dingen in het leven, zijn (even) belangrijk. Nu vraagt aandacht van ons dat we onszelf onthaasten. In de ruimte die dan ontstaat omdat ze niet onmiddellijk gevuld wordt met wat er verder volgt en moet en nog meer de aandacht vraagt, krijgt het hart de gelegenheid om te spreken en zichzelf te tonen, inclusief wat zich daar allemaal roert. Een ander advies dat in het verlengde van aandacht geven ligt is: word op gezette tijden stil. Doe niets. Leg je handen en je gedachten in je schoot en luister naar je binnenkant. Wie dat doet, ontdekt onmiddellijk hoe moeilijk dit (in het begin) is en hoeveel drukte er in ons leeft. Maar als de stilte gaandeweg en door oefening heen stiller wordt, kan wat zich diep vanbinnen verbergt naar voren komen. En dat helpt. Antwoorden op vragen als: wat vind ik nu eigenlijk zelf? kunnen duidelijker worden, met alle gevoelens die daarbij horen.

Nu is dit alles weer gemakkelijker gezegd dan gedaan. Pas zei iemand in de buurt dat zij aan gespreksarmoede lijdt. Een bijzonder woord. Niet iedereen weet te zeggen wat ze zou willen zeggen ("Ik kom er gewoon niet op.") en leren luisteren naar je eigen hart is nog een hele kunst. En wat als je je hele leven een doener bent geweest en nooit hebt gedaan aan wat tegenwoordig 'zelfreflectie' heet? Gelukkig zijn er allerlei manieren om hierin verder te komen. Gespreksgroepen, elkaar je levensverhaal vertellen, 'luistercentra' met heuse 'luisterdokers' en misschien is een kerkbezoek ook nog niet zo'n slecht idee – dit alles kan helpen om wat je nooit van jezelf hebt gehoord naar boven te halen en zo jezelf serieus te nemen.

En als dat allemaal op tafel komt, kan een mens gaan schiften en kiezen: dit wil ik wel en dit niet. En zelf kiezen is altijd beter dan alles maar laten gebeuren. Want nogmaals, als je niet zelf je waarden kiest, dan kiezen anderen ze wel voor jou en meestal andere dan jijzelf zou willen. Bovendien hebben gevoelens die zich niet gehoord voelen de neiging om op de meest ongelegen momenten een coup te plegen en zo alsnog hun podium te pakken door middel van depressie, drift- of paniekaanvallen of huil- of vreetbuien. En daar zit je ook niet op te wachten.

Buurttheologie (44)

Zinloos geweld.

Jezelf serieus nemen, je hart uitluisteren en leven vanuit je zelfgekozen waarden – dat is iets waar je niet vroeg genoeg mee kunt beginnen. Immers jong geleerd is oud gedaan. Nu kan een mens natuurlijk kiezen voor mensonterende waarden. Maar buurttheologie denkt dat veel mensen liever kiezen voor menslievende waarden als eerlijkheid en trouw en schoonheid, mits deze kwetsbare waarden de kans krijgen en niet al zijn weggedrukt door hun agressieve tegenpolen.

Het is in dit verband van het grootste belang hoe ontzettend veel er in de buurt door kinderen op elkaar gescholden wordt. Een kleine excursie op straat laat je al horen hoeveel scheldpartijen er van alle kanten om je heen waaien. Pesten, schelden, elkaar uitlachen, trappen en slaan is de slagorde van de straat. Maar zo zijn de kinderen in de buurt, denkt menigeen. Als dat zo is, moeten we daar dan genoeg mee nemen? Of wordt het de hoogste tijd om hier (nog) meer aan te doen? Want jong geleerd is oud gedaan. Als de jonge generatie al scheldend en pestend uit elkaar valt in allerlei groepen en individuen is de kiem voor de desintegratie van de buurt al vroeg gelegd.

Jezus kon hierover enorm fel zijn:

“Julie weten wat er gezegd is tegen jullie voorouders. Het staat in de wet: «Je mag geen moord plegen. Wie een moord pleegt, moet gestraft worden.» Dit zeg ik daarover: Ook wie kwaad wordt op een ander, moet gestraft worden. Ook wie een ander een dwaas noemt, moet voor de rechter komen. En wie een ander een gek noemt, komt in het eeuwige vuur.” *

Je kunt iemand niet alleen met een mes vermoorden. Maar met woorden kun je net zo slecht een moord plegen, aldus Jezus. Woorden maken verschil. Woorden kunnen leven geven, maar ook dood slaan. Woorden hebben kracht. Dat weet iedereen. Je hoeft maar te denken aan het verschil tussen goede en slechte communicatie of aan propaganda en je weet het. Maar wat in het groot gebeurt, gebeurt ook in het klein tussen mensen en tussen kleine mensen net zo goed.

Woorden hebben kracht. Dit komt omdat mensen lijken op hun schepper. Gods woord heeft zoveel kracht dat eenvoudigweg onmiddellijk gebeurt wat hij zegt. Zo opent de Bijbel met een woord van God: “God zei: ‘Laat er licht zijn,’ en er was licht.” ** Woord en daad zijn bij God hetzelfde of in elk geval onmiddellijk aan elkaar verbonden. Van Jezus, als geen ander de Zoon van God, wordt verteld dat hij met een enkel woord mensen genas. Zoveel kracht hebben onze woorden niet, maar iets daarvan is vaak wel degelijk te horen en te voelen. Mooie woorden doen goed, lelijke woorden doen zeer. Je voelt de kracht...

“Luister! Door een klein vlammetje kan een heel bos afbranden. Onze tong lijkt op een vlammetje, maar dan een vlammetje van het vuur van de hel! Want onze tong doet veel verkeerd. Met dat kleine deel van ons lichaam maken we grote fouten. De slechtheid van onze tong maakt ons hele lichaam slecht. Het hele leven wordt erdoor verwoest”, aldus Jakobus, een broer van Jezus.***

Als we daarom aandacht vragen voor humane waarden in de buurt, dan moeten we beginnen bij onze kinderen. Want de menselijke maat in de buurt is kwetsbaar en moet worden beschermd tegen agressie, die al van jongs af aan slachtoffers voor het leven maakt. En een gewond hart laat zich nog moeilijker uitluisteren.

* Matteüs 5:21-22.

** Genesis 1:3.

*** Jakobus 3:5-6.

Buurttheologie (45)

Tussenbeide.

Boze ouders broeden boze kinderen uit en boosaardige kinderen worden vanzelf boze volwassenen. Als er niets tussenbeide komt...

Buurttheologie zoekt altijd naar achtergronden en oorzaken. Waarom geldt op straat het recht van de scheldende sterkste en niet dat van de uitgescholden zwakste? Dat gebeurt toch niet vanzelf? Nee, inderdaad niet vanzelf. Kinderen kijken het van hun ouders en van elkaar af. Niet voor niets worden professionele sporters in de sportwereld gezegd een voorbeeldfunctie te hebben en wordt er in de Tweede Kamer over gesproken dat de omgangsvormen daar doorsijpelen naar de samenleving. De toon die in onze (huis)kamers is gezet, horen we op straat terug.

De meeste kinderen denken dus dat het zo hoort. En toegegeven, iets scheldend oplossen is daarbij nog eens veel gemakkelijker dan datzelfde uitpraten en bijleggen. Dat laatste vraagt om jezelf in de ander te verplaatsen, het vraagt om geduld en om je eigen gelijk te relativieren of zelfs op te geven. En dan hebben we het nog helemaal niet gehad over vergeven.

Voeg daarbij nog eens dat ieder mens moet leren omgaan met zijn eigen emoties. Opvlammende boosheid heeft niet altijd gelijk en het recht aan haar zijde, ook al voelt dat op het moment zelf wel zo. Kortom, enig nadenken levert al een heel scala aan redenen op waarom de sterkste op straat aan het langste eind trekt. Het is vaak afgekeken, verreweg het makkelijkste en daarbij lijkt het ook nog eens te lonen. Je houdt je eigen gelijk. Je blijft onaantastbaar in plaats van dat je de ander vrijuit laat gaan en jij daarvoor moet inleveren of de prijs betaalt (wat bij vergeven gebeurt).

Buurttheologie ziet nog een reden waarom het straatklimaat zo guur is. Er zit in elk mens een destructieve trek. Niet dat mensen tot niets goeds in staat zijn. Nee, Jezus zegt ergens*: "Jullie zorgen goed voor je kinderen, ook al zijn jullie slechte mensen." Dat is een refrein in de buurt: ouders willen het beste voor hun kinderen en werken vaak hard opdat hun kinderen het later beter krijgen dan zij. Maar dat laat onverlet, zegt Jezus, dat wij slechte mensen zijn. Het slechte ligt ons na. Anders zou de wereld, de buurt en de straat er immers ook heel anders uitzien! Dit is het argument tegen mensen die volhouden dat mensen sowieso deugen. Het is onze slechtheid die de buurt veel narigheid brengt. En hoewel wij het beste willen voor onze kinderen, begint de ellende van de buurt niet op straat maar bij ons in huis. Veel kinderen in de buurt worden bijvoorbeeld thuis opgevoed met voorwaardelijke liefde: ik hou van jou, als jij doet wat ik zeg. Liefde op voorwaarden dus. En daar wordt een kinderhart kaal en schraal van en zeker niet vol van on-voorwaardelijke liefde. En heeft Jezus al niet gezegd dat de mond overloopt waarvan het hart vol is?! ** Helder zoals Jezus het hart vergelijkt met een schatkamer: alleen wat erin zit, kun je er ook uit halen. Met andere woorden, een hart dat zelf behoeftig is en slechts met voorwaardelijke liefde gevuld zal niet overlopen van stromen van onvoorwaardelijke liefde. Eenvoudigweg omdat het niet kan. Resten vaak scheldpartijen en vernederingen.

Daarom legt buurttheologie in de buurt de onvoorwaardelijke liefde van Jezus op tafel.

* Lucas 11:13

** Lucas 6:45